

ciu takých pojmov, ako zmyslový údaj a fakt, rôzne druhy hypotéz. Všetky tvrdenia sú bohato ilustrované príkladmi z dejín prírodných vied.

Vývin súčasnej vedy, ako aj jej nedávna minulosť nastoluje nový metodologický problém: je možné ďalšie rozvíjanie našich vedomostí o okolitom svete len na základe modifikácie a rozvíjania už dosiahnutých vedomostí? Alebo ich získanie je opäť spojené so zahrnutím nových objektov do vedeckého poznania, t. j. s kvalitatívnou zmenou empirických, teoretických a logických poznávacích úloh? Takúto otázku si kladie autor v úvode piatej a záverečnej kapitoly a vzápätí ju zaujímavou modifikuje porovnaním poznávacích možností človeka s efektívnym využitím elektronických výpočtových strojov. Poukazuje na problém chápania, ako ho rozpracúva psychológia a kybernetika (heuristické programovanie), na problém vedeckej tvorivosti a kritického prehodnocovania vlastnej skúsenosti. Nové prostriedky poznania okrem toho, že rozširujú poznávací obzor vedca, prispievajú aj k rastu zložitosti poznávacieho procesu. V súčasnej vede je už nevyhnutná hlboká špecializácia vedeckej práce, súčasne však

dochádza k integrácii pomerne vzdialených vedných odborov, resp. exaktných a spoločenských vied. Nepochybným symptómom pokroku vedy je aj rozdelenie práce medzi teoretikov a experimentátorov, ktoré podstatne mení miesto a úlohu filozofie v procese vedeckého poznania. Kým v klasickej prírodovede mala filozofia do činenia najmä s východiskovými princípmi vedy, v súčasnosti sú logicko-metodologické výskumy dôležitým prostriedkom koordinácie experimentálnej a teoretickej sféry vedy.

V závere autor podáva krátky historický prehľad postavenia vedy v spoločnosti a aplikuje svoje závery na problém výchovy vedeckých pracovníkov. Okrem odbornej, matematickej a logickej prípravy zdôrazňuje aj význam filozoficko-metodologickej, dejinnovednej a etickej prípravy vedca. Kniha zaujme čitateľa fundovaným a všestranným výkladom, v neposlednom rade aj bohatou literatúrou, na ktorú sa autor odvoláva. Upozorňovaním na neriešené, prípadne zanedbávané otázky necháva dostatok priestoru aj pre samostatné myslenie.

Alžbeta Reiskupová

MODERNÉ PROBLÉMY „POZNATELNOSTI“

Tamár Földesi, A „megismerhetőség” modern problémái

Vo filozofickom myslení na Západe môžeme pozorovať v posledných desaťročiach dve silnejúce protichodné tendencie: na jednej strane je to intenzívne úsilie o adekvátnu filozofickú interpretáciu skutočností pomocou analytických metód, na druhej strane znovuvzkriesený agnosticizmus. Nie je pritom zriedkavým javom, že sa obe tendencie objavujú vedľa seba v tom istom filozofickom systéme. Napriek tomu, že jednotlivé filozofické smery v súčasnej buržoáznej filozofii vychádzajú z odlišných predpokladov a smerujú k odlišným cieľom, všeobecne sa

v nich objavuje myšlienka „ignoramus et ignorabimus”, či už je to existencializmus, neotomizmus, neopozitivismus alebo analytické školy.

V procese diferenciacie vedeckých disciplín sa dokonca objavujú špeciálne formy agnosticizmu, ako je napr. matematický, biologický historický agnosticizmus. Tieto javy postavili marxistickú filozofiu pred naliehavú úlohu: analyzovať a kritizovať všetky formy súčasného agnosticizmu a permanentne rozvíjať a prehĺbovať princípy marxistickej koncepcie poznateľnosti sveta.

Prudký rast informácií v modernej dobe paradoxne oživuje karteziánsko-kantovský skepticizmus a konštituuje aproximatívnu ako nemenný znak poznávania. Sama problematika poznávania a poznateľnosti však nie je v súčasnej filozofickej produkcii — ani na Západe, ani v marxistickej filozofii — príliš frekventovaná. Mnohí sa nazdávajú, že otázku „poznateľnosti“ na filozofickej rovine už vyriešilo minulé storočie a dnes je prekonaná.

V poslednom čase sa proti podobným názorom vehementne postavil maďarský marxistický filozof Tomáš Földesi. Filozofická problematika poznateľnosti — podľa jeho názoru — dodnes neprestala byť aktuálnou. Aj keď moderný vedecký obraz sveta bez osobitnej argumentácie presvedčivo dokazuje definitívny pád agnosticizmu, v súvislosti s „poznateľnosťou“ zostáva vo filozofii ešte mnoho nevyriešených otázok. Niektoré z nich sa autor pokúsil rozpracovať vo svojej knihe *A „megismerhetőség” modern problémái* (Moderné problémy „poznateľnosti“) (Kossuth Könyvkiado, 1971, s. 325). Sú to napr. teoretické otázky „poznateľnosti“ ako predikátu skutočnosti aj ako predikátu subjektu, znaky „poznateľnosti“ ako špecifickej možnosti, otázky súvisiace s kategóriou „sveta“ princíp „poznateľnosti“ a budúcnosť, princíp „poznateľnosti“ a minulosť, teória problému a pod. Analýzu týchto otázok považuje Földesi za veľmi naliehavú v záujme rozvoja marxistickej prognostiky i gnozeológie a predovšetkým v záujme upevnenia pozície vedeckého svetonázoru.

Autor traktuje problémy „poznateľnosti“ veľmi zaujímavým spôsobom. Pridržiava sa teoretickej roviny uvažovania a podrobuje jednotlivé filozofické myšlienky výstižnému syntaktickému a sémantickému rozboru.

Na základe východiskovej tézy, že „svet je pre človeka poznateľný“, rozdeľuje vynárajúce sa problémy do troch skupín: a) problémy súvisiace s kategóriou „sveta“, b) problémy, ktoré sa objavujú pri sé-

mantickom rozbere pojmu „poznateľnosť“, c) polemika okolo pojmu „človek“ ako subjekt poznávania.

Pri prvej skupine otázok autor skúma „poznateľnosť“ vzhľadom na časopriestorové relácie sveta, na vzťah sveta ako totality k „množine problémov“. Svet sa totiž javí pre vedecké skúmanie — píše autor — ako súbor problémov a otázok, avšak tieto otázky nijako nie sú len jednoduchým myšlienkovým odzrkadlením skutočných súvislostí, pretože časť problémov sa nevzťahuje bezprostredne na skutočnosť, ale na jej abstrakcie (matematika), a časť problémov nie je problémom skutočnosti, ale pseudoprotblémom. V tejto súvislosti je diskutabilný autorov názor, že „poznateľnosť“ je objektívnou špecifickou vlastnosťou skutočnosti. „Kým väčšina predikátov skutočnosti je všeobecne merateľná, väziteľná, porovnateľná (fyzikálne, biologické, chemické vlastnosti) — píše autor — »poznateľnosť« vzhľadom na svoj špecifický charakter je filozofickým predikátom skutočnosti.“ Myslím si, že autor by mohol širšie rozpracovať a precizovať argumenty na podporu svojho stanoviska, aby sa vyhol zbytočnému špekulovaniu v tejto otázke.

Földesi ďalej podrobne skúma sémantickú a logickú štruktúru kategórie „poznateľnosti“, analyzuje vzťah medzi „poznateľným“ a „uskutočiteľným“, dotýka sa problémov vzťahu teórie a praxe.

Napokon sa dostáva k tretej skupine problémov, k otázke vzťahu medzi kategóriami „človek“ a „poznateľnosť“. „Poznateľnosť — zdôrazňuje autor — je objektívnou vlastnosťou skutočnosti a patrí medzi tie objektívne znaky skutočnosti, ktoré odkazujú na subjekt.“ Rozbor „poznateľnosti“ teda predpokladá, že existuje taký predmet, ktorý je všeobecne schopný poznávať, a v tejto súvislosti je skúmanie miery priestoru na realizáciu „poznávacích schopností“ zmysluplné. Keďže hlavným nositeľom „poznávacích schopností“ je človek, autor sa dostáva v tejto časti svojej publikácie aj k niektorým

závažným otázkam marxistickej koncepcie človeka vôbec, k otázkam historicko-spoločenskej praxe ako kritéria pravdivosti poznania. Podrobuje pritom dôslednej kritike nemarxistické teórie poznateľnosti sveta i rôzne typy agnosticizmu, ktoré boli vybudované na idealistických pozíciách. Polemizuje najmä s neopozitivismom, existencializmom a iracionalizmom.

Földesiho práca je originálnym a zaujímavým rozborom základných epistemologických otázok, nastoľuje mnohé doteraz nepovšimnuté problémy a sviežim, výstižným spôsobom interpretuje hlavné princípy marxistickej koncepcie poznateľnosti sveta.

Marta Zágoršeková

NIETZSCHEIZMUS A JEHO INTERPRETÁCIE

Stepan F. Odujev, *Tropami Zaratustry*

Dielo *Chodníkmi Zaratustry* (Moskva 1971, 427 strán) je v poradí druhým Odujevovým knižným príspevkom do diskusie na tému Nietzsche. Prvým bola *Reakčná podstata nietzscheizmu, vydaná* r. 1959 v Moskve. Okrem toho sa s Odujevovým menom spája autorstvo viacerých odborných článkov, publikovaných na stránkach rozličných sovietskych filozofických časopisov. Najnovšie dielo je svojho druhu prvou marxistickou syntézou problematiky nietzscheizmu. Rozsahom (427 strán), počtom prác v zozname použitej literatúry (255) a solidným výkladom si právom zaslúhuje ohodnotenie ako štandardné filozofické dielo a zaslúžilo by si aj preklad do slovenčiny.

Odujevovo dielo má podtitul *Vplyv nietzscheizmu na nemeckú filozofiu, výstižne naznačujúci jeho členenie i formálny rámec, do ktorého autor zasadil vlastné chápanie ním vymedzeného okruhu problémov. Okrem úvodu a záveru sa dielo člení na štyri časti. Prvá časť s názvom Čo sa skrýva za „prehodnotením hodnôt“ obsahuje analýzu podstaty výpovede nietzscheizmu. Ďalšie tri sú vo všeobecnosti zamerané na sledovanie a dokázanie vplyvu Nietzscheho filozofie na jednotlivých nemeckých buržoázných filozofov a na naznačenie spôsobu jeho spracovania v ich myslení. Druhá časť s názvom *Od Zaratustry po mýtus 20. storočia* sleduje „zakademičtenie“ filozofie života Diltheyom,*

Simmelom a Schelerom a postupnú politizáciu Nietzscheho filozofického odkazu Spenglerom, Klagesom a Jüngerom až po jeho — dalo by sa povedať — totálnu nacifikáciu Rosenbergom a Bäumlerom, ktorí ho postavili úplne do služieb nacistickej ideológie. Tretia časť *Nový návrat Zaratustry* sa venuje otázke „denacifikácie“ nietzscheizmu a jeho novej povojnovej interpretácii Alfredom Weberom, Fritz-Joachimom von Rintelenom ako „tragický humanizmus“, Karlom Löwithom ako „naturalistický humanizmus“ a konečne Eugenom Finkom zo zorného uhla fenomenológie. Posledná a štvrtá časť s názvom *Drevené cesty existencializmu* spracúva problematiku vzťahu a vplyv Nietzscheho na popredných nemeckých filozofov existencie, na Karla Jaspersa, Martina Heideggera a Otta F. Bollnowa.

Skôr než rozeberieme jednotlivé časti diela, povieme si niekoľko slov o špecifickosti Nietzscheho filozofovania. Nietzscheizmus ako filozofický prúd je podľa mienky autora reprezentovaný jediným filozofom, a to samým Nietzschem. Nietzscheovská filozofická škola v pravom zmysle slova nikdy neexistovala. Jednako Nietzscheho vplyv na nasledujúce generácie filozofov bol veľmi veľký, bez zveličovania prirodzenej vplyvu k Heglovmu vplyvu, a nie je zanedbateľný ani v súčasnosti.

Interpretácia F. Nietzscheho má svoje zvláštnosti. Treba mať na zreteli, že ide